

РОЗРОБКА ПРОГРАМИ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ ГРУПУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

DEVELOPMENT OF A PROGRAM FOR SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT BASED ON GROUPING OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Гончар В.В.

доктор економічних наук,
професор кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування,
Приазовський державний технічний університет

Філіпішина Л.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та організації виробництва,
Первомайський політехнічний інститут
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Запропоновано ключові показники контролю ефективності впровадження системи управління сталим розвитком промислового підприємства. Проведено групування металургійних підприємств за внутрішніми чинниками діяльності, що обумовлюють розвиток та зміни в діяльності підприємств. Запропоновано запровадження комплексу заходів в рамках програми сталого економічного розвитку промислового підприємства.

Ключові слова: сталий розвиток, металургійні підприємства, групування, складові сталого економічного розвитку, карта стратегічних груп.

Предложены ключевые показатели контроля эффективности внедрения системы управления устойчивым развитием промышленного предприятия. Проведена группировка металлургических предприятий по внутренним факторам деятельности, обуславливающих развитие и изменения в деятельности предприятий. Предложен комплекс мероприятий в рамках программы устойчивого экономического развития промышленного предприятия.

Ключевые слова: устойчивое развитие, металлургические предприятия, группировка, составляющие устойчивого экономического развития, карта стратегических групп.

Key indicators of control over the effectiveness of the implementation of the sustainable development management system of an industrial enterprise are proposed. A grouping of metallurgical enterprises was carried out according to internal factors of activity, which determine the development and changes in the activity of enterprises. A set of measures is proposed within the framework of the program of sustainable economic development of an industrial enterprise.

Keywords: sustainable development, metallurgical enterprises, grouping, components of sustainable economic development, map of strategic groups.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України характеризується суттєвим розширенням світогосподарських зв'язків та виробничих відносин, зміною масштабів та поглибленням діяльності господарюючих суб'єктів, що потребує формування нових наукових підходів та економічних механізмів забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства. Глобалізаційні, конвергенційні та інтеграційні процеси суттєво впливають на діяльність промислових підприємств. Для зниження їх впливу необхідна розробка дієвих стратегічних програм. Їх запрова-

дження надає можливість посилити свої позиції в конкурентній боротьбі за ринки збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні та прикладні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємства знайшли відображення у працях зарубіжних учених І. Ансоффа, Г. Азоєва, А. Градова, Ф. Еджуорта, А. Курно, А. Маршала, Дж. Мура, М. Портера, Дж. Робінсона, Д. Росса, А. Сміта, Е. Чемберліна, Й. Шумпетера, Ф. Хайека, Р. Фатхутдінова, А. Юданова та інших. Питаннями сталого розвитку займаються провідні вітчизняні вчені: Б. М. Андрушків, Л. О. Жилінська, Л. Г. Мельник,

Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. Я. Коваль, О. І. Котикова. Вони акцентують увагу на тому, що сталий розвиток є однією з найважливіших вимог здійснення зростаючої траєкторії будь-якої системи, у тому числі й промислового підприємства. Однак питання щодо удосконалення конкурентоспроможності промислових підприємств на принципах сталого розвитку залишаються відкритими.

Мета статті провести групування промислових підприємств для розробки загальної програми сталого розвитку.

Викладення основного матеріалу. Життєздатний розвиток припускає нову комплексну парадигму прийняття рішень для всіх секторів суспільства, що потребує більш глибоких та всебічних оцінок взаємодії між економічними, соціальними й екологічними складовими. Економічний підхід до концепції сталого розвитку базується на теорії максимального потоку сукупного доходу Хікса-Ландалла. Його основною умовою є збереження сукупного капіталу, за допомогою якого здійснюється цей дохід. Згідно з даною концепцією сталість забезпечується, коли сукупний капітал суспільства не змінюється, а зменшення одного з видів капіталу заповнюється збільшенням відтворення іншого виду капіталу.

Формування концепції сталого розвитку стало логічним наслідком процесу екологізації науки і економіки, характерного для кінця шістдесятних - початку сімдесятих років. Загострення екологічних проблем внаслідок інтенсивного розвитку промислового виробництва, вивело питання про формування концепції сталого розвитку на новий рівень. В результаті, без урахування його складових неможливо отримати конкурентну перевагу.

Під сталим розвитком розуміється такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб у природних ресурсах теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти в них свої потреби, коли будуть узгоджені екологічні, економічні та соціальні складові розвитку, коли техногенне навантаження не буде перевищувати можливостей навколишнього природного середовища до самовідновлення, а суспільство усвідомить перевагу екологічних пріоритетів над іншими [1, с. 24-26].

Основними елементами сталого розвитку є екологічна, соціальна та економічна складові. Системне узгодження економічної, соціальної та екологічної складових є актуальним і складним завданням. Зокрема, взаємний зв'язок соціальної та екологічної складових приводить до необхідності збереження рівних прав сьогоденішніх і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів. Взаємодія соціальної та економічної складових вимагає досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми та надання цілеспрямованої допомоги бідним прошаркам суспільства. Взаємозв'язок приро-

доохоронної та економічної складових потребує вартісної оцінки техногенних впливів на довкілля. Соціальна складова орієнтована на людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві [3].

Екологічна, соціальна і економічна складові повинні аналізуватися комплексно, як взаємодоповнюючі поняття. Сталий розвиток вже не розглядається виключно з позиції стійкості навколишнього середовища, збереження невідтворюваних ресурсної бази і мінімізації забруднень. Концепція сталого розвитку повинна буде відображена в виробничій діяльності самих підприємств. Виникає потреба в виокремленні чинників, які мають бути ключовими показниками сталого розвитку на промисловому підприємстві.

На основі аналізу міжнародного досвіду в галузі побудови системи еколого-економічних індикаторів можна виділити два підходи: 1) побудова інтегрального, агрегованих індикатора, що дозволяє оцінити рівень стійкості соціально-економічного розвитку (агрегування зазвичай здійснюється на основі трьох груп показників: еколого-економічних; екологічних і соціально-економічних; екологічних), 2) побудова системи індикаторів, кожен з яких відображає окремі аспекти сталого розвитку. [4].

Промислові підприємства впливають на всі елементи сталого розвитку країни та заслуговують найбільшої уваги у вивченні цієї проблеми. Розробка системи індикаторів стійкого розвитку для багатьох українських підприємств є актуальною, в першу чергу в зв'язку з погіршенням стану навколишнього середовища і зниженням ефективності екологічних рішень. Використання індикаторів, що розроблені міжнародними організаціями вимагає великого обсягу інформації, яку в деяких випадках неможливо отримати. Виникає потреба в удосконаленні системи оцінки сталого розвитку яка дала б можливість керівництву підприємств та суспільству оцінити ефективність обраної стратегії в даному контексті.

На основі здійсненого аналізу виробничої діяльності промислових підприємств запропоновано ключові показники контролю ефективності впровадження системи управління сталим розвитком промислового підприємства (табл.1). Моніторинг необхідно здійснювати за конкретний період. Пропонується обирати наступні періоди для контролю: 1 рік – для оцінки реалізації оперативних планів, 3-5 років - для оцінки реалізації короткострокових планів; 10 – 12 років – для стратегічної оцінки та формування подальшої стратегії розвитку.

Сучасне ведення бізнесу доводить, що підприємствам, даже таким великим, які є металургійні підприємства важко встояти в конкурентній боротьбі поодиночі. Металургійний сектор є важливим інтегруючим фактором регіонального економічного росту. Чим більш широкою та добре організованою є структура металургійного сек-

**Ключові показники контролю ефективності впровадження системи управління
сталим розвитком промислового підприємства**

	Фактори		Умовні позначення	Показники
Внутрішні	Економічні	виробничі	E_{VV_1}	Основні фонди, млн грн
			E_{VV_2}	Об'єм виробництва, млн грн
			E_{VV_3}	Витрати на 1 грн товарної продукції, грн
			E_{VV_4}	Чистий дохід, млн грн
	фінансові	E_{fV_1}	Загальна вартість активів, млн грн	
		E_{fV_2}	Дебіторська заборгованість, млн грн	
		E_{fV_3}	Кредиторська заборгованість, млн грн	
	Соціальні	C_{V_1}	Середньооблікова чисельність, тис. чол	
		C_{V_2}	Середньомісячна заробітна плата, грн	
		C_{V_3}	Продуктивність праці, грн	
	Екологічні	E_{KV_1}	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис. т	
		E_{KV_2}	Обсяг оборотної та повторно використаної води, млн м ³	
		E_{KV_3}	Обсяг скидання забруднених вод, млн м ³	
Зовнішні	Φ_{Z_1}	Ціни на сировину, грн/од		
	Φ_{Z_2}	Ціни товарної продукції, грн/од		
	Φ_{Z_3}	Питома вага експорту, %		
	Φ_{Z_4}	Індекс інфляції, %		

тору, тим більш привабливим він буде для нових видів бізнесу, що забезпечить нові робочі місця, поповнення бюджету податками, як наслідок, стійке поліпшення якості життя - головного показника економічного зростання регіону.

Необхідно об'єднуватися в стратегічні альянси, розробляти та впроваджувати комплексні програми щодо сталого розвитку. Таки дії дадуть змогу вистояти в конкурентній боротьбі зі світовими виробниками сталі. Адже металургійна галузь є дуже експортно орієнтованою. Економіко-математичний аналіз взаємозв'язку ключових показників сталого розвитку довів, що існує пряма математична залежність між ними та зовнішніми чинниками, до яких було включено ціни на зовнішньому ринку, його ємність та рівень концентрації.

Далі для визначення бар'єрів мобільності, першочергових напрямів стратегії сталого економічного розвитку проведено групування підприємств. Воно спрямовано на виокремлення найбільш чутливих стратегічних змін, до яких схильні підприємства однієї групи, врахування впливу їх при формуванні та розвитку програми конкурентоспроможності на засадах сталого розвитку.

Здійснення угруповань підприємств з подальшим аналізом отриманих результатів дозволяє виявляти закономірності, характерні особливості фінансово-економічного стану підприємств, що увійшли до тієї чи іншої групи. Отримані висновки можуть бути використані керівництвом підприємств для прийняття управлінських рішень, а також органами державної

влади при складанні програм розвитку або реформування підприємств, розробці ефективних заходів з підтримки підприємств, також може бути використаний при розробці цільових регіональних програм.

Для наочності групування складено карти стратегічних груп, що дозволяє врахувати процеси сталого розвитку, що відбуваються в галузі. Карта стратегічних груп - схематичне зображення на двовимірній площині структури галузі в розрізі груп підприємств - конкурентів, які займають близькі позиції на ринку і конкурують між собою на основі одних конкурентних переваг і однаковими методами, здійснюючи аналогічні стратегії з використанням аналогічних ресурсів. Підприємства, що належать до однієї стратегічної групи, можуть мати такі ознаки спорідненості: порівнювана номенклатура продукції; однакові типи каналів розподілу продукції; подібна ступінь вертикальної інтеграції; аналогічні сервіс та технічна допомога, що надаються покупцям; використання практично тотожних якостей та характеристик продукції у розрахунку на родинні типи і потреби покупців; інтенсивне використання реклами в засобах масової інформації; залежність від ідентичних технічних підходів; однакові ціни і якість продукції. Чим ближче є параметри у підприємств-конкурентів, тим ретельніше слід вивчати їх діяльність, оскільки саме вони є основними конкурентами, що входять до однієї стратегічної групи [3].

Кількість підприємств, що входять до стратегічних груп, залежить від галузі, до якої відносяться підприємства. Кожна стратегічна група

повинна бути наділена певними характеристиками і параметрами, які зможуть визначати відмінності між групами та давати характеристику підприємству обраної групи. Такими характеристиками є чинники конкурентоспроможності, згідно з якими необхідно аналізувати галузі та формувати стратегічні групи.

Карти стратегічного групування конкурентів являють собою двомірну матрицю різних пар характеристик (бар'єрів стратегічного групування конкурентів). Для визначення конкурентних позицій на ринку підприємств використовується графічний метод відображення стратегічних конкурентів. Процедура графічної стратегічного угруповання конкурентів складається з побудови карт стратегічних груп конкурентів. При побудові карт стратегічного угруповання конкурентів враховується, що змінні (бар'єри), що використовуються для їх побудови та повинні відображати суттєві відмінності конкурентів. Також необхідно, щоб змінні карти стратегічного угруповання носили дискретний характер. Обов'язковою умовою є не корельований характер між собою змінних карти.

Аналіз стратегічних груп за допомогою «карт стратегічних груп галузі» виконується в такій послідовності:

1. Обирають найсуттєвіші характеристики продуктів або підприємств галузі (згідно з метою аналізу). Виокремлюють два з них.

2. Складають матрицю-карту з цими двома характеристиками. Важливо, щоб вони не корелювали одна з одною.

3. Розраховують обрані характеристики за продуктом або підприємством, після чого продукти або підприємства розміщують на «карті».

4. Об'єкти, що опинились близько один до одного, об'єднують в одну стратегічну групу.

5. Навколо кожної стратегічної групи малюють коло [4]. Доцільно, щоб загальний обсяг продажу підприємств стратегічної групи в галузі був пропорційний до радіуса кола.

Для наочності змін, які відбулися у кожній групі, складено карти стратегічних груп за період 2016 рр. (рис. 1).

Посилення або ослаблення позицій окремих груп і підприємств усередині групи пов'язане з набуттям або втратою окремих конкурентних переваг. Підприємства можуть переходити у інші стратегічні групи, коли змінюються їх параметри. Перехід до іншої групи потребує перегляду їх стратегічного балансу, цілей та стратегій підприємства. Необхідно правильно оцінити нове місце підприємства у стратегічній групі та його конкурентну середу.

Розподіл на групи ґрунтувався за чинниками, які відображені на осі «у» яким було надано критерії. Варто відзначити, що дана градація прийнятна як до становища підприємств на ринку в 2016 році, так і в 2001 році. В результаті дослідження отримано три групи підприємств чорної металургії (табл. 2).

Таблиця 2.
Групування металургійних підприємств станом на 2016 р (сгруповано авторами за даними [5; 6])

Назва групи	Підприємства
Великі підприємства (ВП)	ПрАТ «МК «Азовсталь»
	ПрАТ «ММК ім. Ілліча»
	ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг»
Крупні підприємства (КП)	ВАТ «Запорізький металургійний комбінат "Запоріжсталь»
	ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е.Дзержинського»
Середні підприємства (СП)	ПАТ «Електро-металургійний завод «Дніпроспецсталь» ім. А. М. Кузьміна»
	ПАТ «ЄВРАЗ - Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського»

Посилення або ослаблення позицій окремих груп і підприємств усередині групи пов'язане з набуттям або втратою окремих конкурентних переваг. Підприємства можуть переходити у інші стратегічні групи, коли змінюються їх параметри. Перехід до іншої групи потребує перегляду їх стратегічного балансу, цілей та стратегій підприємства. Необхідно правильно оцінити нове місце підприємства у стратегічній групі та його конкурентну середу.

При розгляді таких чинників, як чистий дохід і продуктивність, можна говорити про те, що у розглянутий період темпи розвитку групи підприємств «КП» найвищі. Частка в сукупному доході збільшилася на 9%, при зниженні частки

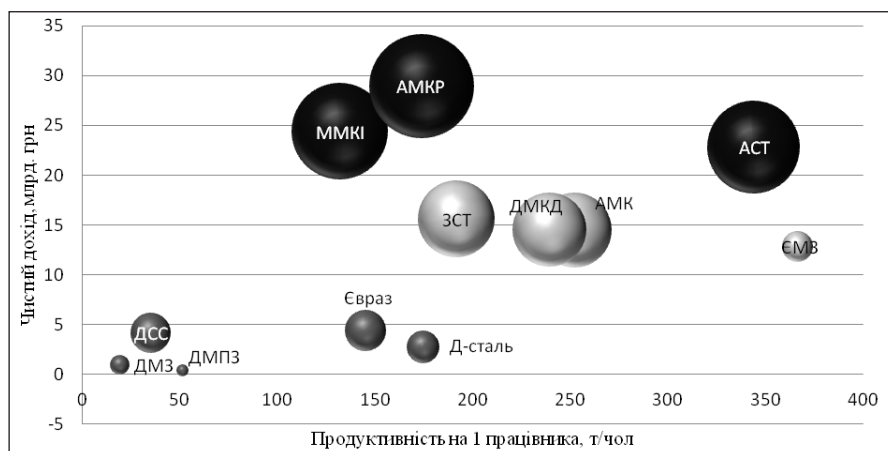

Рис. 1. Карта стратегічних груп підприємств чорної металургії за рівнем продуктивності на 1 працівника у 2016 р. (побудовано авторами на основі [5;6])

групи «ВП» на 5% і групи «СП» на 4%. Продуктивність на одного працівника зросла на 92 т/чол, у групи «ВП» +50 т/чол і у групи «СП» - 25 т/чол.

На основі проведеного групування можливо здійснити комплекс заходів щодо розробки програми сталого економічного розвитку промислового підприємства, а саме: формування інформаційно-аналітичних показників, розрахунок індексів стійкості, формування шкали оцінювання, розрахунок групових показників стійкості. Це дозволяє встановити залежність між перерахованими змінними і виявити ефективні альтернативи за критерієм сталого розвитку. Створення стратегічних альянсів сприятиме забезпеченню фінансової безпеки, стабільності та конкурентоспроможності промислового під-

приємства та є основою для розробки комплексної програми сталого економічного розвитку.

Висновки. Під стійким розвитком промислового підприємства слід розуміти відповідь на що формуються глобальні ризики і виклики. Це нова управлінська філософія, яка передбачає переосмислення ролі підприємства в соціально-економічному розвитку, високий рівень відповідальності в економічній, екологічній та соціальній сферах. Здійснення групування промислових підприємств за внутрішніми чинниками, що обумовлюють сталий розвиток їх діяльності дозволяє визначити вплив найбільш істотних чинників, виявити закономірності й тенденції розвитку господарюючих суб'єктів у межах певної групи для класифікації явищ, процесів, причин, змін і сформувати відповідну стратегію;

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мельник, Л. Г. Теория развития систем : монография. СаарБрюкен, Германия : Palmarium Academic Publishing, 2016. 528 с.
2. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/.../UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
3. Цілі сталого розвитку 2016-2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholititia/tsili-staloho-rozvytku>
4. Стебляно І.О. Програмно-цільове управління в системі стійкого розвитку національної економіки / І.О. Стебляно // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 20. – С. 38-42.
5. Офіційний сайт Металургія України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://metallurgy.at.ua>.
6. Офіційний сайт об'єднання «Металургпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.metallurgprom.dp.ua/>